

Adder

IVN-afdeling
Westerveld

Verschijnt tweemaal per jaar

December 2019 , jaargang 27, nr 2

IVN-Westerveld

Bestuursleden

Guido Nijland	voorzitter
vacature	secretaris
Ria Duiven	penningmeester
Marja Generaal	algemeen bestuurslid
Roel Pepping	algemeen bestuurslid

Secretariaatsadres: IVN – afd. Westerveld
p/a Guido Nijland
postadres: Tolweg 8
7991 TC Geeuwenbrug
telefoon: 0521 345635
e-mail: info@ivn-westerveld.nl
Internet: www.ivn-westerveld.nl

Redactie:

Janke Santing, Nelleke Jintes, Adri van der Weyde, Jan Nijman

Bronvermelding foto's: Mariken Hornman, Nelleke Jintes, Albert Raven, Jan Nijman, Adri van der Weyde, Cees van Ringelstein, Vogeldagboek.nl Adri de Groot, Adobe, Flickr, pixabay.com, Wikimedia

Mailen met de redactie: redactie@ivn-westerveld.nl

In deze Adder:

Van het bestuur	4
Texel	4
Exoten in Nederland	5
Muskusrat: graver van formaat	7
Landschap lezen	10
Invasieve exoten	12
Held in het veld: Ria Duiven	15
Welkom exoten	16
Stinzeplanten: gekoesterde exoten	18

IVN-Westerveld Adder

Voorwoord

De Adder staat vol met exoten: planten- en diersoorten die hier van oorsprong niet thuishoren. Er zitten probleemsoorten tussen zoals de grote waternavel, Japanse duizendknoop of de Muskusrat. Maar exoten zijn ook leuk, zoals muskusrattenvanger Cees van Ringenstein zegt. Berootsmatig bestrijdt hij dit dier, maar vindt ze ook speels en best wel slim. Boukje Toussaint uit Emmen - die bij ons de Natuurgidsenopleiding volgde - houdt een pleidooi voor exotische vogelsoorten. En ik koester de exoten in mijn eigen tuin: de stinzeplanten.

Ik wens jullie veel leesplezier

Jan Nijman

Van het bestuur

Het gaat al veel beter nu Roel het secretariaat op zich heeft genomen en we meer op elkaar ingespeeld raken. Maar nu gaat Marja ons verlaten. In januari vertrekt ze naar nieuwe avonturen in Brabant. We zullen haar zeker missen maar kunnen gelukkig nog afscheid nemen op de nieuwjaarswandeling op 5 januari nabij Ansen die Marja nog voor ons organiseert.

Er zijn weer meerdere activiteiten geweest zoals de boswandeling met SBB, een zeer geslaagde paddenstoelen excursie en de cursus landschap lezen waar we zelfs mensen moesten teleurstellen.

Als jullie deze Adder ontvangen hebben we ook de eerste excursie gehad van ons nieuwe project Gidsen voor Gidsen. Eens per maand gaan we er samen op uit om van elkaar te leren en zo onze gidsengroep steeds beter geschikt te maken als gidsen.

Texel

We gaan in mei een weekend naar Texel! Waarom Texel?

Texel is heel bijzonder! Enerzijds is het een waddeneiland maar dan wat dikker. Anderzijds heeft het ook wat van Drenthe. De Hoge Berg, 15 meter + NAP, is een keileembult gevormd in het Saalien (de voorlaatste ijstijd) net als de Havelterberg. Dan denk je dat stelt niet veel voor 15 meter maar als je bedenkt dat onze hele kustlijn opgehangen is aan deze berg bekijk je hem toch met andere ogen. De stolpboerderijen en typisch Texelse schapenboeten geven een eigen sfeer aan het eiland.

Het is er zomers behoorlijk druk maar daar hebben wij minder last van half mei.

Dat is een prachtige tijd met de uitbundig bloeiende polder graslanden van Waal en Burg, vol orchideeën en weidevogels. Langs de waddendijk allerlei gebiedjes met broedende kluten en sterns van Dijkmanshuizen tot Utopia nabij de Schorren.

Of de duinen ten zuiden van Den Hoorn of juist de Slufter in het noor-

den eigenlijk veel te veel voor een weekend. Gelukkig hebben we daar de beschikking over fietsen.

De Slufter is tegenwoordig de enige slenk die direct in de Noordzee uitmond. Het is het restant van de geul tussen Eierland en Texel die vanaf 1629 is doorsneden door een stuifdijk. In de Eierlandse polder ligt de Roggesloot: een ander deel van deze geul. Er

zijn veel pogingen ondernomen om de duinenrij ook aan de zee kant te sluiten maar dit is nooit gelukt. Nu vinden we dat prachtig zo'n waddengebied aan de Noordzee kant.

Ik kan nog veel meer vertellen maar kom het gewoon zelf beleven 15-17 mei 2020. Nadere informatie volgt.

Guido Nijland

Begin volgend jaar krijgen jullie meer informatie over het afdelingsweekend op Texel van 15 – 17 mei 2020. De commissie is druk met het maken van een leuk programma. Zet dit dus vast in je agenda!

Ook willen we dit voorjaar weer de cursus 'Waar Wij Wonen Westerveld' geven.

Jullie zien dat we vol plannen zitten maar meer goede ideeën zijn altijd welkom net als versterking voor ons bestuur.

Data:

- ♦ 5 januari nieuwjaarswandeling 13:30 uur theehuis Anserdennen
- ♦ 18 maart ledenvergadering
- ♦ 15-17 juni weekend Texel

Guido Nijland, voorzitter

Exoten in Nederland

Exoten hebben niet zo'n beste naam. Maar wat zijn exoten? En waarom is het een probleem? Al eeuwenlang brengen mensen uitheemse planten en dieren naar ons land. Zo brachten de Romeinen de tamme kastanje naar Nederland.

Exoten hebben als groep niet zo'n beste naam. We willen ze liever niet, want we houden van de oorspronkelijkheid en hebben een voorkeur voor inheems. Zo ging het bijvoorbeeld ook bij de inrichting van vakantieparken waar ik werkte. De eigenaren van een vakantiebungalow of stacaravan mochten wel hun tuin inrichten zoals ze zelf wilden evenals een vorm van erfafscheiding, maar de eis was dat dit met inheems materiaal moest. Het moest passen in de natuurlijke omgeving van het vakantiepark. Ongetwijfeld een prachtig uitgangspunt, maar de vraag was vaak: 'Wat zijn dan exoten en wat is passend bij die natuurlijke omgeving?'. Hoe natuurlijk de natuur is, dat was in die tijd nog niet een heel actuele vraag. Dat kwam later wel, en toen in alle hevigheid. Wellicht aardig om daar op een later moment nog eens iets over te schrijven.

Als het gaat om exoten dan is het goed om te bedenken dat de term exoot of exotisch letterlijk betekent: uitheems. In dit verband spreken we van uitheemse dieren en planten. Het gaat daarbij om dieren of planten die door mensen, al dan niet opzettelijk, zijn 'losgelaten' buiten het oorspronkelijk natuurlijke verspreidingsgebied. Het natuurlijke verspreidingsgebied is het gebied waarbinnen de soort is geëvolueerd en zich zelfstandig heeft kunnen verspreiden.

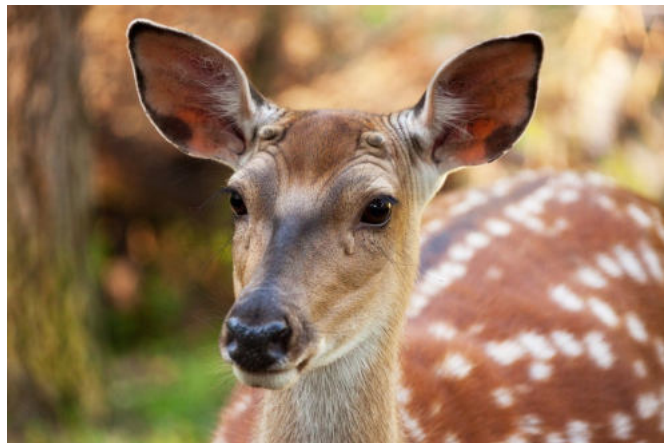
Dat menselijk handelen is dus soms opzettelijk. Bijvoorbeeld bij het veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje dat zo'n twintig jaar geleden in Europa werd losgelaten om bladluizen te bestrijden. Of, veel langer, geleden de fazant die door de Romeinen naar onze streken gebracht werd. Dat deden zij ook met het konijn dat oorspronkelijk alleen op het Iberisch Schiereiland voorkwam. De Romeinen hielden die konijnen zowel voor het vlees als de vacht. En ook de kip, een van oorsprong Aziatische vogelsoort, heeft zich door toedoen van de Romeinen over Europa verspreid.

Romeinen

Een ander voorbeeld zijn de damherten die na de ijstijd leefden in Klein-Azië. Het waren de Romeinen die ze meenamen naar onze streken en ze daar uitzetten als jachtwild. Zo is ook de knobbelzwaan, die oorspronkelijk in het noorden van Centraal-Europa en in het zuiden van Scandinavië en het gebied rond de Zwarte Zee voorkwam, in ons land uitgezet.

Soms gaat het ook om onopzettelijk menselijk handelen. Stel dat een exoot als huis- of sierdier in ons land wordt gehouden en ontsnapt en zo de kans krijgt zich te vestigen en zich zelfstandig te verspreiden. Voorbeelden hier-

van zijn onder anderen de nijlgans, Pallas' eekhoorn, de Italiaanse kamsalamander en ook de halsbandparkiet.

Maar denk ook aan de Aziatische tijgermug die ons land binnen kan komen via *lucky bamboo*, een tropische plant, of autobanden. Het gaat dan om een mug die ernstige ziektes kan overdragen en in september van dit jaar al aangetroffen is in Hoogeveen. Of denk aan de Chinese wolhandkrab die ons land binnenkomt via het ballastwater van schepen.

Behalve dieren zijn er planten die ooit als exoot in ons land zijn gekomen. Het zijn bijvoorbeeld ook weer de Romeinen aan wie wij de tamme kastanje te danken hebben die weliswaar al voor de ijstijden in Limburg groeide, maar later door hen als het ware geherintroduceerd is vanwege de hoge voedingswaarde. Aan de aanwezigheid van de Romeinse legers danken we ook planten die inmiddels niet meer uit ons land zijn weg te denken zoals bijvoorbeeld rode snijbiet, bloemkool, andijvie, sla, selderie en peterselie.

Kruisvaarders

Iets later in de geschiedenis waren het de Kruisvaarders die onder anderen het buitengewoon gezonde en voedzame voedselgewas boekweit in de 12e eeuw naar Frankrijk meenamen. Vandaar heeft het ons land waarschijnlijk al in de veertiende eeuw bereikt. Boekweit is een snelgroeiend gewas dat als graanvervanger een belangrijk deel van het voedsel uitmaakte en het op de arme gronden van Drenthe heel goed deed. Boekweit werd wel het voedsel van de armen genoemd.

In Frederiksoord probeert Bouwe Ruiters boekweit te herintroduceren en mensen te laten zien en proeven wat een prachtige gewas dit is. Over dit 'vergeten gewas', waar ook bijen verzot op zijn, is in juli van dit jaar een boekje verschenen: 'Boekweit. Terug in de kolonie', een uitgave van Stichting Weldadig Oord. Boekweit is een plant uit de duizendknoopfamilie, de familie waarvan een lid ons inmiddels voor grote problemen stelt. Op Terschelling worden cranberry's geoogst. Volgens het verhaal zijn de cranberry's, die oorspronkelijk uit Noord-Amerika ko-

men, in 1845 in een vat op het eiland aangespoeld. Daar werd het vat gevonden door een jutter, die dacht dat het vat wat anders bevatte. Hij heeft teleurgesteld de inhoud achter de duinenrij achtergelaten en zo heeft deze exoot zich vandaar kunnen verspreiden.

Stinzeplanten

Tot de exoten behoren ook de stinzeplanten, sierplantensoorten die vanaf de late Middeleeuwen vanuit Midden- en Zuid-Europa werden geïmporteerd om tuinen en parken te verfraaien en die vaak de mogelijkheid hebben gekregen te verwilderen. Stinzeplanten horen thuis op oude buitenplaatsen, de zogenoemde 'stinzen' (landhuizen) in Friesland, maar ook rond de borgen in Groningen en de havezates in Drenthe. Rond kloosters hadden ze vaak ook een andere functie vanwege de geneeskrachtige werking die aan bepaalde planten werd toegeschreven.

De meeste stinzeplantensoorten zijn pas geïmporteerd tussen het einde van de 18 en het begin van de 19e eeuw. Dat is de periode na de intrede van de Engelse landschapsstijl. Het zijn, vooral in het voorjaar bloeiende, bol-, knol- en wortelstokgewasjes. Velden vol van die bloeiende bolgewasjes maken een bezoek aan bijvoorbeeld het Landgoed Dickninge in de periode eind maart en april tot een waar lentefeest. Bekende stinzeplanten zijn onder anderen: sneeuwkllokje; stervhyacint; sneeuwroem; winteraconiet; lentekllokje; bosanemoon; gele anemoon; vingerhelmbloem; holwortel; zomerklokje; kievitsbloem; knikkend vogelmelk en het lelietje der dalen.

Klimaatverandering

In onze tijd van klimaatverandering komen er ook nieuwe soorten planten en dieren in ons land. Zij komen hier omdat hun leefgebied opschuift. Voorbeelden hiervan zijn, naast de zilverreiger ook de lynx, de wilde kat en de wolf. Het zijn dus dieren die uit zichzelf hierheen komen en om die reden dan ook volgens de definities geen exoot genoemd (mogen) worden omdat er immers geen sprake is van direct menselijk ingrijpen. Tenminste, als je de verandering van klimaat niet als zodanig wilt beschouwen.

Invasieve soorten.

Een van de problemen van exoten is dat deze zich massaal verbreidt in zijn nieuwe omgeving en een bedreiging vormt voor reeds aanwezige soorten. Een voorbeeld daarvan is een familielid van de boekweit namelijk de Japanse duizendknoop. Deze is ooit meegebracht uit het verre oosten en nu, ook in de gemeente Westerveld, zorgt deze plant op veel plaatsen voor grote overlast en schade. Overigens is het opvallend dat deze invasieve plant nog steeds, als *Polygonum* stokken of als *Fallopia japonica*, in tuincentra wordt verkocht. Ook kennen we de Amerikaanse vogelkers, die ook wel bospest wordt genoemd, en waarbij het risico bestaat dat deze plaatselijk de biodiversiteit aantast.

Bij damherten leidt de beschermde status, zoals in de Amsterdamse Waterleidingduinen tot overlast en vermindering biodiversiteit omdat bijvoorbeeld struiken worden weggevreten die voor vogels van belang zijn. Vervolgens leidt de keuze tot het afschieten van damherten om tot een gewenst evenwicht te komen dan weer tot heftige protesten omdat gezonde dieren niet afgeschoten zouden moeten worden.

Ons land zit vol met die zogenaamde exoten. Met de meesten zijn we ook wel heel tevreden omdat ze geen problemen veroorzaken. Als er geen natuurlijke vijanden zijn verspreiden sommige van deze soorten zich snel. Er zijn soorten die andere soorten verdringen. Dat noemen we invasieve exoten waarvan we mogelijk wel last hebben of last krijgen. Sommige brengen zelfs de volksgezondheid in gevaar zoals dat het geval is bij de tijgermug. Er zijn overigens ook wetenschappers die de aanwezigheid van exoten niet zo slecht vinden. De natuur heeft het immers in zich dat die kan veranderen stellen ze. Daar kunnen we ook van profiteren en genieten.

Adri van der Weyde

Muskusrat: graver van formaat

Cees van Ringelenstein is beroepsmatig muskusrattenbestrijder. Muskusratten zijn exoten en gravers van formaat en planten zich snel voort. Ze graven lange gangenstelsels en holen in onze oevers en waterkeringen en vormen daarom een serieuze bedreiging voor de veiligheid van alle Nederlanders. Cees vertelt wat hij doet als bestrijder.

Als je aan kinderen vraagt wat ze willen worden zit daar meestal niet het beroep van muskusrattenbestrijder bij. Hoe ben je in dit werk terechtgekomen?

Cees werkte na de middelbare school een aantal jaren op een kantoor. Toen dat bedrijf in begin jaren tachtig moest inkrimpen raakte hij werkeloos. Via de WVM (werkgelegenheid verruimende maatregel) werd hij muskusrattenbestrijder, wat beter bij hem past als natuurliefhebber. Hij werkte in een aantal plaatsen in het noorden van Nederland, eerst via de provincie nu bij het Waterschap Drents Overijsselse Delta. Hij geniet van het buiten zijn wat hij van jongs af aan het liefste deed, struinen, vissen en eieren zoeken. Cees vindt dat hij wel een beetje een jachtinstinct heeft, daarom vindt hij het een uitdaging op zoek te zijn naar 'buit'. Dat zoeken en speuren maakt het werk spannend en onvoorspelbaar. Cees ziet het als 'betaalde jacht' en tegelijkertijd doe je er ook iets nuttigs mee. Hij is één van de 350 muskusratten bestrijders van Nederland, best een uniek beroep.

Waar komen de muskusratten vandaan? Hoe zijn ze hier gekomen?

De muskusrat is vanaf 1905 in Europa. Het verhaal gaat dat er vijf ratten vanuit Noord-Amerika zijn meegenomen door een Tsjechische graaf omdat hij ze grappig vond en voor de pels. Ze werden uitgezet in de kasteelvijvers van de graaf maar door de hoge temperatuur was de kwaliteit van de pels niet geweldig. Toen na WO II de bonthandel helemaal instortte, was de rat voor de pels niet interessant meer. En omdat de graaf niet zo'n goede schutter was, waren er binnen korte tijd heel veel ratten. Zij verspreidden zich vanaf dat moment in Europa. Vlak na de tweede wereldoorlog dook de muskusrat op in het zuiden van het land. Hij kwam ons land binnen via België en Zuidwest Duitsland. Pas in 1971 werd de eerste muskusrat in Noord-Nederland gesignaleerd. Door het ontbreken van natuurlijke vijanden en een te geringe vangstcapaciteit ging de verspreiding heel snel.

Hoe ziet je werk eruit als muskusrattenbestrijder?

Cees controleert ongeveer 1350 km waterlengte in

zijn werkgebied. Hij speurt deze ongeveer twee keer per jaar. De intensiteit van de controles hangen af van de soort biotoop en de besmettingsgraad. Dagelijks kan hij 15 - 25 km doen, afhankelijk van het gebied. Daar waar het kan, maakt hij gebruik van een quad. Comfortabeler dan lopen en het biedt de gelegenheid materiaal en proviand mee te nemen. Bij zware begroeiing of de aanwezigheid van zwanen en andere watervogels wordt het speurwerk lastiger. Dan wordt er in het najaar en in de winter opnieuw gespeurd. In natuurgebieden wordt in het broedseizoen niet gespeurd en verschuift dit naar de herfst- en wintermaanden.

De waterschappen hebben tegenwoordig een duurzaam maaibeleid dat veelal nadelig werkt. Bij veel begroeiing zijn de bouwen lastiger te vinden. Wat het vinden ook bemoeilijkt is dat de ratten tegenwoordig veel minder 'rotzooi' maken, soms nauwelijks waarneembare sporen achterlaten en heel behoudzaam leven. De beesten die veel 'smeren' zijn makkelijker vindbaar en inmiddels wel uitgeroeid.

Er is al jaren een sterk dalende trend in de muskusrattenpopulatie in Nederland. Hoe minder muskusratten er zijn, des te meer tijd het kost ze te vinden. De bestrijder werkt met diverse typen klemmen, finken en vangkooien. De vangstrategie is gericht op de levenswijze, het populatieniveau en het gedrag van de muskusrat. Van ongeveer half februari tot half april is de voorjaarstrek, waarbij paartjesvorming plaatsvindt en gezocht wordt naar een geschikte biotoop. Dan worden strategisch in het gebied

Lokaalkooi met vangst

fuiken (in duikers) en lokaaskooien geplaatst.

Daarna is vanaf half april tot eind september de zomer speurperiode. Bouwen worden opgezocht en afgeklemd. Afhankelijk van de hoeveelheid jongen, grootte van de bouw en bijbouwen en het aantal ingangen (pijpen) soms wel 35 stuks. Klemmen blijven net zo lang staan tot er geen vangsten meer zijn en de speurbeelden als het ware uitdoven. Dit kan een aantal weken duren. Vanaf ongeveer half september tot eind november is er een najaarstrek waarbij muskusratten instinctief naar dieper water trekken om te overwinteren. Ze trekken dan graag op riet begroeide oevers en eten rietwortels, dat is goed voedsel. Na de najaarstrek wordt er door de bestrijders opnieuw gespeurd. Vaak in gebieden die 's zomers niet gespeurd konden worden, bijvoorbeeld zwaar begroeide wateren zoals oude veenwijken en op grond van de vangsten in de fuiken en vangkooien.

Bij onwerkbaar weer (regenval) worden er in de goed geoutilleerde werkplaatsen vangmaterialen gerepareerd, eventueel verbeterd en nieuwe vangmaterialen uitgedacht. Hierbij is leidend: effectief, licht van gewicht en zo weinig mogelijk kans op ongewenste bijvangsten. Landelijk is er een technische commissie waar nieuw uitgedachte vangmiddelen worden getoetst op bovengenoemde zaken. Cees werkt met klemmen, lokaaskooien en fuiken. Bij een hoge populatie zijn fuiken efficiënt. Je kunt dan in relatief weinig tijd in de trekperiodes een hoge populatie snel afromen. Naarmate de populatie geringer is verschuift het accent meer op het gebruik van klemmen.

Vangkooien en fuiken worden op maat gemaakt. Fuiken hebben tegenwoordig door de geringe populaties muskusratten vooral een signaalwerking. Door de vangst in de fuiken verkrijgt je informatie over het achterland.

Ingegraven schijnduiker met fuik

Op het ijs wordt er met twee man gewerkt. Dit is ook het geval als ze met de boot werken. Een bestrijder werkt voor 80% alleen. Met z'n tweeën werken is leuk voor de afwisseling en je leert van elkaar. Ook geeft dat gelegenheid nieuwe contacten te leggen en oude te verstevigen. Soms ook bij andere waterschappen. Al-

tijd goed om collega's die vroeger ook bij de provincie werkten weer tegen te komen zegt Cees. In het werk als bestrijder is geen dag hetzelfde. Het weer en de seizoenen maak je heel bewust mee. Als vanger heb je zelf de volledige regie in het werk. Jij kent de situatie en je werkgebied het best en weet waar en welke vangacties moeten worden ondernomen.

Weet je nog waar je je eerste muskusrat ving en hoe je het vak leerde?

Cees weet het nog precies en hoeft er niet over na te denken. Er was een melding geweest van bewoners aan het Westerdiep binnen de bebouwde kom van Veendam. Dat was in 1982. Ze plaatsten klemmen en bingo. Hij werkte aanvankelijk onder begeleiding van een ervaren bestrijder, tevens de leidinggevende van Cees. Deze ging bv. een week met je mee en daarna mocht je alleen op pad. Hij doet het werk nu ruim dertig jaar en gaat over 2 jaar met pensioen.

Wie bepaalt hoeveel beesten er gevangen (moeten) worden?

Alles wat de bestrijders tegenkomen aan muskusratten wordt gevangen. Dat is het beleid van de waterschappen. Hierbij wordt rekening gehouden met de otter en de bever. Bij twijfel worden geen klemmen geplaatst. Otters zijn echter zwervers, die kom je overal tegen. Het zijn gelegenheidsjagers. Ze hebben geen vaste plek. Daarom worden er ook veel otters doodgedreden door het verkeer. Als er otters of bevers worden gespeurd doen de bestrijders voorzichtig met vangmateriaal, in ieder geval worden er dan geen klemmen geplaatst. Een enkele keer gaat het mis. De afgelopen 15 jaar zijn er drie keer jonge otters in vangmaterialen van de muskusrattenbestrijding terecht gekomen. Cees en zijn collega's krijgen daarom ook scholing over het gedrag van otters en bevers. Meestal worden er 'vlaggetjes' (bamboestokjes van ongeveer 60 cm lengte met aan de bovenkant een stukje fluorescerende tape) geplaatst bij de vangmiddelen. We zetten vlaggetjes bij de vangmiddelen om collega's die maaien en kraanwerk doen te laten weten waar vangmiddelen staan.

Cees vertelt dat er soms materiaal gestolen of vernield wordt. Als je weet dat er soms een halve dag wordt gewerkt aan een fuik is het absoluut niet leuk als je ontdekt dat die vernield of weg is. Gelukkig is het tegenwoordig minder dan vroeger. Waarschijnlijk omdat kinderen veel minder buiten spelen.

We komen al pratend op het onderwerp meldingsplicht. De Europese Unie heeft sinds augustus 2016 een lijst van invasieve exoten die schade toebrengen of dat in de toekomst mogelijk gaan doen aan biodiversiteit en ecosystemen in verschillende delen van Europa. De soorten die op de lijst staan moeten opgespoord worden en bestreden. Daarvoor is een meldingsplicht.

Muskusrat (*Ondatra zibethicus*)

*De muskusrat of bisamrat (*Ondatra zibethicus*) is een knaagdier en hoort bij de familie van de woelmuizen. De muskusrat behoort dus niet tot de raten. Het dier heeft een kop-romplengte tussen 25 en 40 cm. met een sterke, zijdelings afgeplatte staart met een lengte van 19 tot 28 cm. Het dier kan een gewicht bereiken van 1700 gram, ongeveer vier keer zo*

zwaar als de bruine rat. Hij is het eenvoudigst te onderscheiden van andere in het water levende knaagdieren door zijn grootte: de bruine rat en de woelrat zijn kleiner, de bever en de beverrat worden groter. De achterpoten zijn langer dan de voorpoten, en hebben een franje van stijve borstelharen.

De muskusrat is een goede zwemmer en duiker, de staart speelt daarbij een belangrijke rol. Onder water kan hij lange afstanden afleggen. Hij is vooral 's nachts en in de schemer actief. Muskusratten zijn eigenlijk moerasbewoners. In Nederland hebben we niet zo veel moerassen, maar wel veel sloten en waterwegen waarin voldoende voedsel te vinden is. Het zijn in principe vegetariërs die van allerlei planten leven, ze houden van planten als zegges en paardenstaart. Maar de muskusrat eet ook eiwitrijker dierlijk voedsel als zoetwater kreeften, slakjes en zwanenmosselen. Cees vertelt dat het nog een raadsel is hoe ze die mossels open krijgen. De schelpen zijn namelijk veelal intact.

De muskusrat leeft langs zoet water, zowel stilstaand als stromend, in rivieren en kanalen bij voorkeur met begroeide oevers. Aan de voet van de oever of teen van een talud graaft hij gangen, de opening is altijd onder water en nooit zichtbaar. Ook graaft hij een gang die dienst doet als ventilatieschacht. Als de ingangen van de bouw droog vallen vertrekt de muskusrat. 's Winters maakt hij in plassen met lage oevers een 'bouw' van planten en riet, de zgn. winterhut. Deze kan 150 cm hoog en 300 cm doorsnede worden. Een enorm bouwwerk dus met een koepelvormig dak.

De voortplantingstijd duurt van maart tot november. In het voorjaar trekken de mannetjes erop uit om een vrouwtje te zoeken. Het paartje zoekt een biotoop en graaft een bouw. Het vrouwtje en mannetje zorgen sa-

men voor de jongen. Tussen april en november kan het vrouwtje (moer) elke maand een nest werpen. De draagtijd is 28-30 dagen. Er kunnen 3-5 worpen per jaar zijn van gemiddeld 5-8 jongen. Cees zegt dat het aantal jongen soms ook wel 11 of 13 kunnen zijn. Ook een keer in eind juli reeds jongen van de vierde worp. Enorme aantallen dus, een razendsnelle voortplanting. Onderzoek heeft uitgewezen dat in Nederland een paartje muskusratten zich in een jaar tijd gemiddeld ongeveer veertienvoudigt, afhankelijk van de biotoop en de aanwezigheid van vijanden. Er kunnen plaatselijk enorm veel muskusratten leven. In de polder Krimpenerwaard, een veen-/weidegebied met ongeveer 4400 km aan sloten en vaarten, werden in 1 jaar ruim 75.000 muskusratten gevangen. Uit een begroeide veenwijk van 850 mtr lengte bij Gieterveen (ideale biotoop) kwamen in het najaar 155 muskusratten. Bij de bestrijding wordt van een onder controle situatie in een werkgebied uitgegaan als de jaarvangst onder de 0,15 muskusrat per km oeverlengte zit.

De jongen worden na de speentijd verdreven uit het ouderlijk nest maar verspreiden zich meestal niet ver van het ouderlijke woongebied. Een vrouwtje is na 5 maanden geslachtsrijp en kan in het haar geboortjaar een eigen nest hebben. Het mannetje (ram) idem. De muskusrat wordt in het wild ongeveer vier jaar oud.

De muskusrat heeft hier als exoot geen echte natuurlijke vijanden. Onderzoek in het verleden wees uit dat de predatiedruk ongeveer 2% bedraagt. De predator waar de muskusrat het meeste last van heeft, is de reiger die jonge muskusratten kan verschalken. Af en toe pakt een bunzing of een hermelijn een jonge rat. De muskusrat laat weinig geursporen achter, de ingangen van het hol zitten onder water.

De muskusrat behoort ook tot de invasieve exoten. Ook landen die weinig last of schade hebben van de muskusrat moeten deze bestrijden.

Wat gebeurt er na de vangst met de beesten?

Meestal worden de dode dieren achtergelaten in de natuur. Kadavereters ruimen ze daar dan wel op. Er wordt rekening gehouden met milieuhygiëne: kadavers moeten geen overlast veroorzaken door stank. Kadavers worden daar neergelegd waar vrijwel geen mensen komen. Het moet niet gebeuren dat een hond bij zijn baas komt met een stinkend dood beest. Als ze begraven worden, gebeurt dat diep in de grond.

Wat bewonder je aan de muskusrat?

Cees vindt de muskusrat een leuk beest. Het is een speels en best wel slim dier. Cees had eens een drijvende vangkooi geplaatst en bij controle bleek dat de ratten de bovenkant van de kooi gebruikten als plek om hun maaltijd te nuttigen, hoog en droog. De resten bleken afkomstig van de zoetwaterkreeft. Het was duidelijk dat ze die lekker vonden. Verder het geweldige aanpassingsvermogen aan allerlei situa-

ties. “In strenge winters, waarbij veenwijken maandenlang bedekt waren met een dikke laag ijs en sneeuw en waarbij je jezelf afvraagt of ze dit überhaupt zouden kunnen overleven, vingen we in het voorjaar tientallen muskusratten. Kerngezond en in uitstekende conditie. Ze blijven ook onder een dikke ijslaag gewoon dagelijks actief en zoeken zwemmend en gravend naar onderwaterstengels en plantenwortels. Ze kunnen zich onder het ijs heel goed oriënteren, zelfs als ze 20 of 30 meter van de bouw zijn verwijderd weten ze de ingangen heel snel en precies terug te vinden. Hoe ze dit klaarspelen weet niemand”.

Tot slot

Cees heeft me veel verteld over zijn werk en over de muskusrat. Aan het eind van ons gesprek laat hij me op zijn smartphone zien hoe hij werkt met een speciale applicatie. Er is een kaart van de werkgebieden die in hokken van 5x5 km zijn opgedeeld. Alle vangmiddelen zijn op locatie zichtbaar en vangsten en eventuele bijvangsten worden hierop dagelijks bijgehouden. Ook al gespeurde gebieden kun je op de app aangeven. Op deze manier zijn de populatieniveaus in de werkgebieden redelijk in beeld. Ook wordt informatie verkregen hoeveel uren werk er in een bepaald gebied nodig is. Dit systeem wordt vrijwel in het hele land gebruikt.

Gedurende de ruim dertig jaar die Cees nu rondloopt in de natuur ziet hij dat het water steeds helderder wordt en er meer plantengroei is. Er zijn meer exoten (vooral planten en waterplanten) dan vroeger en minder konijnen, hazen, fazanten en weidevogels. Reeën zijn er best wel veel.

Janke Santing

Landschap lezen

De korte cursus landschap lezen was op 13 en 20 november. De locatie was het ‘Hart van Diever’, onderdeel van de middelbare school Stad en Esch. Een leslokaal met digitaal bord en wificodes om in te loggen stond ons ter beschikking. De excursie was op 23 november in Wapse. Guido Nijland was de cursusleider bij al deze bijeenkomsten.

Ik heb geleerd dat landschap lezen inhoudt dat je door goed en opmerkzaam kijken al veel conclusies kan trekken. Voor de historische samenhang is kennis uit bronnen als boeken vaak een noodzaak.

Vier brillen

Guido vertelt over de bril van de verticale, horizontale, historische en seizoenssamenhang. Met de verticale samenhang kijk je naar de relatie bodem

en vegetatie. Wat zegt de plantengroei over de bodem, wat voor planten staan er? Met de horizontale samenhang kijk je naar het geheel van het landschap. Zijn er hoogteverschillen? Is het landschap één geheel? Met de bril van de historische samenhang kijk je of er historische patronen zijn te zien. Is er een ontwikkeling in de tijd geweest? Wat vertelt de bebouwing en beplanting?

De vierde is de seizoenssamenhang. Het jaarverloop speelt hierin een rol. Het seizoen is te lezen door bv naar voorjaarsbloeiers te kijken. Na de pauze gaan we in groepjes op internet met de ‘AHN viewer’ (www.ahn.nl/ahn-viewer) om onze eigen omgeving verkennen. Hoe blauwer hoe lager en hoe roder hoe hoger gelegen. We zien de bomkraters bij Havelte als stipjes terug in het gebied. In het beekdal van de Vledder- en Wapserveense Aa zie je

duidelijk het slagenlandschap als patroon van de ontginning terug. Sloten rondom je eigen huis kan je duidelijk zien. Met 'topotijdreis' (www.topotijdreis.nl) kun je de ontwikkeling van je omgeving in de tijd volgen.

Vloeiweidenstelsels

Op de tweede avond gaat het over de esdorpen die typerend zijn voor Drenthe. Een esdorp heeft een kerk die omringd wordt door huizen en daaromheen de beekdalén. Dwingeloo en Vledder zijn daar een voorbeeld van. De brink zat vroeger aan de rand van het dorp, door meer bebouwing verschoof de brink later naar het midden. Op de brink werden vroeger eiken aangeplant voor het herstel en de bouw van boerderijen.

Natuurgebieden hebben relatief meer

reliëf dan de omliggende gronden. Dit is zo ontstaan doordat bij de ontginning van de woeste gronden werd gestart met de meest aantrekkelijke plekken. De vlakke gebieden werden als eerste ontgonnen. Erg natte gebieden waren minder in trek. Sommige bossen zijn bos gebleven omdat ze te weinig aantrekkelijk waren voor ontginning en zijn dus als bos overgebleven.

Zo'n 5.000 jaar geleden werd begonnen met de kap van bomen. Door begrazing kreeg het bos steeds meer een open karakter, ook het bedrijven van landbouw droeg bij aan een meer open landschap.

Bij de beekdalén is er een bovenloop, middenloop en benedenloop te onderscheiden. De bovenloop is het brongebied, in de middenloop vind je weilanden, broekbos en slootjes met elzen, in

de benedenuitloop rietmoeras. Vrijwel alle beken in Drenthe werden gebruikt om te bevoeien. Vanaf 1600 zijn de boeren daarmee begonnen. Er werden sloten gegraven om het water van de zure heide af te voeren. Het bevoeien gaf een hogere productie van de hooilanden. Er kon niet één keer maar wel twee keer hooi worden gewonnen. Een belangrijk verschil destijds.

Gert Jan Baijens was mede auteur van het boek 'Stromend landschap' waarin meer te lezen is over de vloeiweidenstelsels in Nederland. Aanbevolen zijn ook de twee lijvige boeken van Theo Spek over het Drentse esdorpenlandschap. Verder is 'Archeologie en landschap in het Holtigerveld' een interessant boek voor diegene die hierover meer wil lezen.

Ria Duiven

Verslag excursie Wapse op zaterdag 23 november

Als kers op de taart hebben we op zaterdagochtend, drie dagen na de tweede lezing, een excursie rondom het gehucht Kalteren. Na de twee bijzonder boeiende lezingen en zeker na de laatste lezing over de opbouw van Drenthe met de essen en hooilanden zijn we nieuwsgierig geworden wat er voor ons in het landschap nog te herkennen is. Met ongeveer 30 mensen verzamelen we 's morgens om half tien op de weg in Kalteren, tussen Diever en Wapse, daar waar de Kwasloot de weg kruist.

Voordat we gaan lopen, vertelt Guido ons dat het goed is ons te realiseren dat vroeger, zeg zo'n honderd jaar geleden, het grondwater beduidend hoger stond. De zogenaamde hooilanden waren het grootste deel van het jaar te nat om te betreden. Pas in de zomer kon je er komen om te hooien. Bij de hooilanden zijn soms nog ondiepe sloten zichtbaar. Ze zijn veel ondieper dan de huidige slootjes omdat destijds ze met de hand werden gegraven.

Even verderop lopen we langs een weg met twee sloten naast elkaar. Niet voor niets twee naast elkaar. Een gescheiden watersysteem. De ene sloot voor kwelwater dat voedselrijk en kalkrijk is en daarmee goed is om over de akker te laten stromen. De andere sloot om het zure water van de es op te vangen. Weliswaar was het water dat van de es afvloeide wel enigszins voedselrijk maar door de bemesting met heideplaggen veel te zuur om opnieuw op het bouwland te kunnen gebruiken.

Het herkennen van waar kwelwater omhoog komt is trouwens goed te zien aan de uitbundige groei van klimop tot hoog in de boom. Klimop doet het goed op een voedselrijke en kalkrijke plek. Drenthe heeft vooral voedselarme zure grond. Zodoende is hier bij ons in Drenthe klimop tot hoog in de boom een teken van voedselrijk kwelwater geworden.

Een klein stukje verder doken we een bosje in. Hier komen we bij een prachtige plek in het bos dat op de lijst van cul-

tuurhistorisch erfgoed zou moeten staan. Een historisch landschap van spaarbekkens als onderdeel van een bevoeiingssysteem van rond 1500 – 1600. Spaarbekkens om in het voorjaar voldoende water te hebben voor de bevoeiing van vloeiweiden. Zichtbaar waren twee duidelijke lage vlaktes met slootjes en dijkjes/walletjes eromheen. Ook waren

slootjes met aftakkingen nog zichtbaar en met walletjes die makkelijk doorgestoken konden worden voor de bevoeiing. In de spaarbekkens werd water vastgehouden en gespaard voor bevoeiing en voor het mengen van water. In het vroege voorjaar, als er nog koude nachten met nachtvorst waren, werd het grasland beschermd door het onder water te zetten met licht stromend water. Zo was het beschermd tegen vorst en kreeg het gras door de lichte stroming in het water wel voldoende zuurstof. Dit systeem maakte het verschil van een of twee snedes gras per jaar. Belangrijk want een grotere hooiopbengst maakte het mogelijk meer koeien op stal te hebben in de winter.

Dat dit hele systeem zo werkte en op deze manier nog herkenbaar is in het landschap is uitgevogeld door Gert-Jan Baaijens. Een prachtig informatief boek dat hij hierover heeft geschreven is 'Stromend Landschap'. Een aanrader als je je hier meer in wilt verdiepen.

Iets anders wat je in Drenthe regelmatig ziet, zijn houtwallen. Nu vaak met grote, uitgegroeide bomen erop. Historisch gezien waren houtwallen erfafscheidingen, maar ze dienden ook om het wild buiten het veld en het vee op het veld te houden. Wat het ons nu vertelt als we dit zien is waar vroeger de hooilanden begonnen, namelijk daar waar de houtwallen ophouden.

Een stukje verder komen we uit bij de Kwasloot. De Kwasloot dankt zijn naam aan het feit dat deze sloot diende om het kwalijke water, het zure voedselarme water, zo snel mo-

gelijk af te voeren. Op een kaart uit 1620 komt voor het eerst de benaming Kwasloot voor, maar hoogstwaarschijnlijk bestaat de sloot al langer. Al wandelend langs de oevers van de Kwasloot zijn we rond half een weer terug bij ons beginpunt. Dankzij de uitleg van Guido bij alles wat we zagen was deze excursie een aaneenschakeling van herkenbare beelden uit vroegere tijd. Veel geleerd en vanaf nu zal ik met een veel scherpere blik wandelen of fietsen. Ik zal veel vaker denken: 'Wat zie ik hier? Wat is hier gebeurd en waarom?' Lezen van het landschap, zo boeiend!

Mariken Hornman

Invasieve exoten

Een exotische soort is een plant- of diersoort die van nature niet in Nederland voorkomt. Als die soort zich snel verspreidt en schadelijk is voor de natuur, is het een 'invasieve exoot'.

Kaal knopkruid is een plantensoort die van oorsprong uit Midden-Amerika komt, maar die zich al in de 19e eeuw in Nederland heeft gevestigd. De soort is ooit uit Peru ingevoerd voor botanische tuinen in Madrid en Parijs. In 1827 werd de soort in België voor het eerst gevonden vanaf 1863 in Nederland. Ook bij Smilde moet die plant zich hebben gevestigd. Nog steeds wordt de soort in onze regio 'Smildiger roet' genoemd.

Tuinplanten

Naast dit knopkruid zijn er veel meer exotische plantensoorten die zich hier – nadat ze in een tuin aangeplant waren – wisten uit te breiden. Denk aan soorten als de vlinderstruik (*Buddleja*), rododendron (*Rhododendron ponticum*) of de indrukwekkende Russische berenklauw (*Heracleum mantegazzianum*). En natuurlijk kent ieder-

een tegenwoordig de Japanse duizendknoop (*Fallopia japonica*). En in sloten en vaarten vind je soms hele een groene deken van de grote water- navel (*Hydrocotyle ranunculoides*). Veel van die soorten worden tot de invasieve exoten gerekend. Dat zijn exotische soorten die door hun snelle verspreiding een bedreiging vormen voor inheemse soorten.

Niet alle exoten worden tot de invasieve exoten gerekend. Heel veel tuinplanten, zoals je die bij een plantenkweker of tuincentrum koopt, zijn ook exotisch. Heel veel vaste planten komen uit Centraal Azië of Noord-Amerika. En gelukkig kunnen veel van die planten zich niet goed handhaven zonder enige hulp van een tuinliefhebber. Maar er zijn soorten die in staat zijn zich uit te zaaien. Dat kan voor problemen zorgen.

Probleem

Ambrosia bijvoorbeeld (*Ambrosia artemisiifolia*) is een probleem omdat deze soort tijdens de bloei grote hoeveelheden pollen produceert die een allergische reactie kunnen veroorzaken. De soort wordt daarom ook wel de hooikoortsplant genoemd. De ambrosia komt vaak mee als zaad in vogelvoermengsels. De Russische berenklauw kan ook allergische reacties oproepen bij huidcontact. Japanse duizendknoop wordt als probleem beschouwd omdat die soort een enorme groeikracht heeft. Andere vegetaties worden verdrongen. De soort kan zelfs schade veroorzaken aan bouwwerken, verharding, asfalt. En de Japanse duizendknoop blijkt ook zeer lastig te bestrijden.

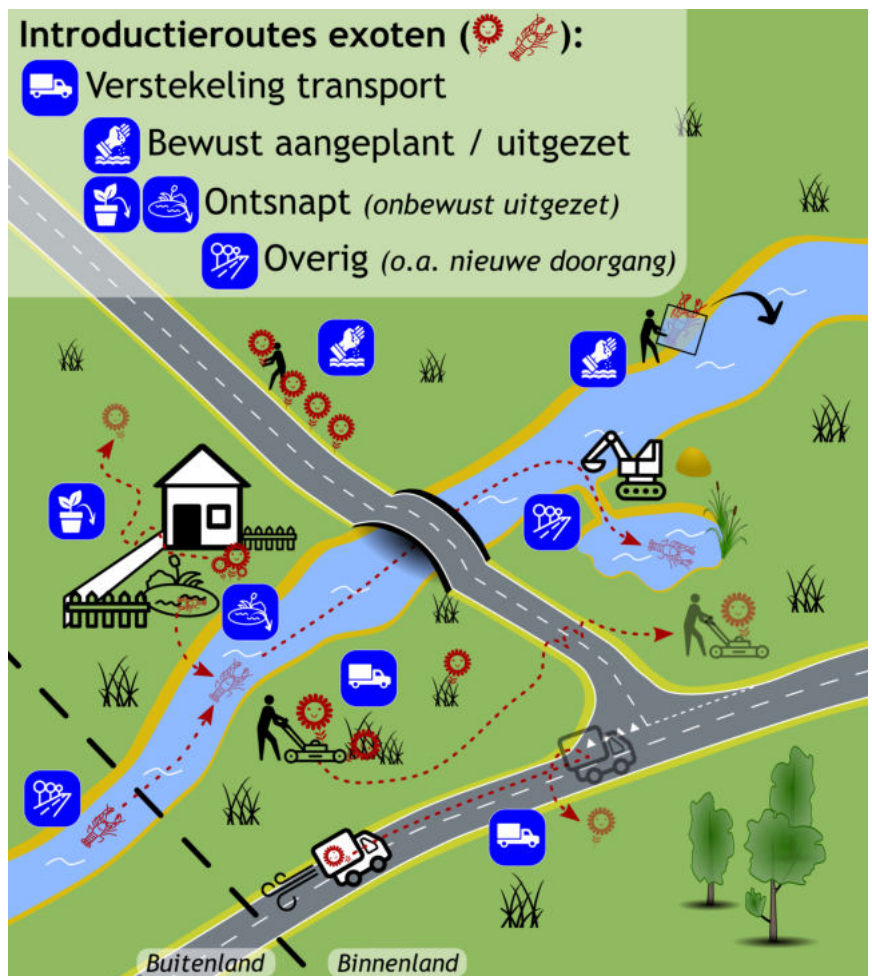
Hoe komen die invasieve exoten in de natuur? Hoe ontsnappen ze uit de tuinen? Floron heeft met een zeer informatieve website gebouwd: Invasieve exoten - Tuin er niet in! Op die site kun je zien (zie afbeelding) wat de verspreidingsroutes zijn. Veel planten worden onbewust uitgezet via het dumpen van snoei- en tuinafval. Tuinafval wordt ergens in een hoekje gooid waaruit de niet inheemse soorten zich verspreiden. De Japanse duizendknoop kan zich erg makkelijk verspreiden via grondtransport door-

dat er worteldelen in zitten. Hoe sterk soorten zich verspreiden kun je zien op www.verspreidingsatlas.nl

Exotenverordening

Eigenaars van tuinvijvers kunnen flinke problemen veroorzaken door hun overschot aan vijverplanten in openbaar water te storten. Zo verstop- te de grote waternavel – die uit Noord-Amerika komt – een paar jaar geleden de Beiler vaart. Soorten kunnen ook als verstekeling meekomen met andere gewassen. Zo vorm knolcyperus (*Cyperus esculentus*) sinds de jaren tachtig een probleem toen die met de teelt van gladiolen werd geïntroduceerd. De soort is oorspronkelijk uit Egypte en het Midden-Oosten afkomstig en is door de Arabieren in de Middeleeuwen in Spanje ingevoerd. Akkerbouwers zijn verplicht deze soort te bestrijden.

Niet alleen de land- en tuinbouw is gebonden aan regels voor bestrijden. De EU-exotenverordening - die sinds 2016 geldt - is voor iedereen van kracht. Op basis van die verordening is bezit, handel, kweek, transport en import van een aantal soor-

Grote watervlakte Drongelens Kanaal, bron:Wikimedia

ten planten, waterplanten en dieren verboden. Voor Nederland gaat het om 152 soorten die zijn vastgesteld op de NVWA Unielijst. Daarop staan 55 plantensoorten, waaronder ook planten die je vaak in tuinen aantreft: hemelboom bijvoorbeeld of pampasgras. Gek genoeg staat Japanse duizendknoop er nog niet op. Belangrijkste reden was dat deze soort al in heel Europa aanwezig is en dat er geen bestrijdingsmethode is om hem definitief te verwijderen. Maar het lijkt er op dat de soort toch toegevoegd wordt aan de lijst.

Beslisboom

Voor bestrijding zijn er diverse methoden. Het beleid is gebaseerd op een drietrapsaanpak: voorkomen, verwijderen en als laatste onder controle houden. Het voorkomen doe je door geen tuin- of snoeiafval te dumpen, door bij keuze van een tuinplan soorten te vermijden die zich erg makkelijk uitbreiden. Verwijdering is de volgende stap. Zo gauw je ergens een eerste sprietje van een Japanse duizendknoop ziet, moet je direct actie ondernemen. Waterschappen hebben voor de grote watervlakte een verwijderingsbeleid: alle planten wegscheppen uit het water. De derde stap is onder controle houden. Het is het beleid dat nu eigenlijk regel is voor de Amerikaanse vogelkers of bospest.

Het verwijderen van Japanse duizendknoop is in de praktijk erg lastig. Er zijn soms interessante experimenten. Zo is gepoogd de plant onder de duim te houden door de inzet van varkens die al wroetend de woekeraar inperken. Helaas is uit een praktijkproef gebleken dat dit niet afdoende

werkt. Probos heeft een paar jaar geleden meerjarig praktijkonderzoek uitgevoerd waarin verschillende methoden zijn vergeleken zijn: afgraven, afdekken met plastic, begrazing, intensief maaien, bestrijding met herbiciden... Uit dat onderzoek bleek dat er geen methode is die de oplossing is voor alle situatie. Op kleine schaal werkt handmatig uittrekken het best. Bij kleine haarden kun je de duizendknopen afdekken met folie. Voor beheerders is maandelijks maaien een kostenefficiënte methode. Een bestrijding met glyfosaat werkt ook, maar dat is maar beperkt toegestaan, afgezien van milieutechnische bezwaren. Wil je duizendknopen aanpakken dan helpt de beslisboom duizendknopen.

<https://bestrijdingduizendknoop.nl/beslisboom/>

Meer informatie:

- Unielijst NVWA
<https://www.nvwa.nl/onderwerpen/invasieve-exoten/unielijst-invasieve-exoten>
- Invasieve exoten - Tuin er niet in! Website
<https://www.floron.nl/tuinernietin>
- Invasieve plantensoorten (exoten), Informatie Wageningen University <https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksinstituten/plant-research/Agrosysteemkunde/Gewasbescherming-en-milieu/Invasieve-plantensoorten-exoten.htm>
- Bestrijding Japanse duizendknoop.
<https://bestrijdingduizendknoop.nl/>

Held in het veld: Ria Duiven

IVN Westerveld heeft veel leden die ieder op hun eigen manier van de natuur houden en deze liefde voor de natuur graag delen met anderen. Dit gebeurt ook weer op verschillende manieren. Zo hebben we vele helden in het veld. Deze keer kun je lezen over Ria Duiven die in Wapserveen woont.

Tekst: Janke Santing

Wat betekent natuur voor jou?

Ria groeide op in een boerengezin. Natuur was een vanzelfsprekendheid, het was er gewoon. Als kind al keek ik naar vogels. Tijdens de lagere schooltijd was het naburige bosje ons speelterrein, daar bouwden we hutten, klommen we in bomen en keken we naar beestjes. Met een vriendin struinde Ria over de heide.

Als tiener ging ze met haar zus varen op de Wapserveense Aa. In dit water kon je zomers zwemmen en vissen. Ria herinnert zich dat het water van de Wapserveense Aa in de zeventiger jaren van de vorige eeuw ineens heel vies was. Er dreven vlokken in het water en er stond schuim op. De vervuiling was zo groot dat alle vissen dood gingen. Dit was het moment waarop Ria zich bewust werd van de invloed van de mens op het milieu en de natuur.

Het was de tijd waarin het rapport van de Club van Rome uitkwam. Later kwam de bekende politicus en ex-minister van landbouw Sicco Mansholt in Wapserveen wonen. Vader was actief in de plaatselijke politiek, moeder deed vrijwilligerswerk op sociaal gebied. Natuur en milieu waren dus logischerwijs gespreksonderwerpen thuis.

Ria vindt natuur belangrijk om van te genieten en je te verwonderen. Haar geld verdient ze al haar hele leven in de landbouw. Maar wel vanuit de visie dat je op een zo natuurlijk mogelijke manier landbouw be-

drijft. Met haar echtgenoot heeft ze al meer dan 25 jaar een biologisch melkveehouderijbedrijf. Haar zoon woont nu op het bedrijf. Hij gaat door als biologisch boer en ziet dat als een uitdaging. Het uitgangspunt van biologische landbouw is de natuurlijke kringloop en veel ruimte voor dieren. Dus geen gebruik van kunstmest en chemische middelen. Ria gelooft dat biologisch boeren goed is voor natuur en milieu omdat je met een lagere veebezetting en door het afzien van kunstmest en chemische middelen geen of minder schade toebrengt aan natuur en het milieu.

Hoe ben je betrokken geraakt bij het IVN en hoe lang ben je al lid?

Ria volgde als dertiger de opleiding in deeltijd tot leraar in het agrarisch onderwijs aan de Stoas Hogeschool in Dronten. Deze

opleiding wakkerde bij haar het belang van educatie, het overbrengen van kennis, aan. Dit vond ze terug bij het IVN waar ze ongeveer 20 jaar lid van is. Het lesgeven bleef bij een hobby en onbetaald in de vorm van het geven van biologielessen op de lagere school.

Wat waren en zijn je activiteiten?

Na aanmelding bij het IVN werd Ria al snel bestuurslid van de afdeling. Ze volgde de gidsopleiding en hoewel het mede daardoor een drukke periode was in haar leven vond ze de opleiding erg leuk. Ze was penningmeester, redactie lid van de Adder en nu weer penningmeester in het bestuur. Ook verzorgt ze al jaren de verspreiding de Adder. En niet te vergeten is ze mede organisator van de korte cursussen en andere bijeenkomsten.

Wat zijn belangrijke activiteiten volgens jou?

Ria vindt activiteiten voor kinderen het allerbelangrijkste. Dit kan nooit genoeg zijn. Waarom vindt Ria dit zo belangrijk? Bij een kind kan je een zaadje planten voor liefde en waardering voor de natuur. Verder is natuur

voor kinderen belangrijk om hun energie kwijt te kunnen, te kunnen bewegen en ervan te leren. De dochter van Ria zegt nog wel eens dat ze haar altijd wees op planten. En zij vindt het nog steeds leuk om ontdekkingen te doen in de natuur.

Welk(e) plant of dier spreekt je erg aan of heeft een belangrijke betekenis voor je.

Ria hoeft niet lang na te denken. De korenbloem vindt ze prachtig vanwege de mooi blauwe kleur. Vooral in een geel roggeveld komt de korenbloem mooi uit. Ze wordt blij van deze combinatie die te zien was in velden bij Ansen en Uffelte.

Als dier kiest ze voor de boerenwaluw. Het is een ijverig dier, gezellig en sociaal, hij 'praat' en twittert de hele dag. Het is een lentebode, nu weer vertrokken waardoor de seizoenen benadrukt worden. De boerenwaluw nestelt dichtbij mensen, Ria ervaart dat als een soort relatie. Hij is snel en wendbaar, mooi van kleur, kortom een prachtig beestje.

Welkom exoten

Tekst: Boukje Toussaint

Exoten zijn organismen die niet van oorsprong voorkomen in Nederland. Soms zijn ze per ongeluk meegekomen als verstekeling in een autoband (insecten) of als afgedankte aquariumplant gedumpt in een nabijgelegen slootje. Maar de hoofdzaak is dat ze hier niet zelfstandig, op eigen gelegenheid zijn gekomen.

Vogels kunnen bijvoorbeeld ontsnappen uit volières. Als deze organismen zich hier thuis voelen en zich snel vermenigvuldigen spreken we van invasieve exoten. In sommige gevallen zorgen deze succesvolle soorten voor schade.

Halsbandparkiet (2015: 2300 broedparen)

Wat vogels betreft zijn er een aantal in het oog springende soorten die je als exoot kunt omschrijven. Neem de Halsbandparkiet. Een prachtige groene vogel, die vooral in Den Haag, Rotterdam en Amsterdam voorkomt. Voor ons dus enigszins een ver van mijn bed show. In de stad is het iets warmer, daar houden ze wel van. Bovendien zijn de stedelingen inmiddels gewend aan de exotische dieren en voeren ze ze met pinda's en andere zaden. De fruitteler aan de rand van de stad is minder te spreken over de vreemde vogel: ze knabbelen aan het jonge fruit, waardoor de opbrengst natuurlijk daalt. Schade door exoten wordt niet vergoed, wat de ergernis van de teler ten aanzien van de groene vreemdeling natuurlijk vergroot. De halsbandparkieten vormen echter geen bedreiging voor andere vogels, zo is onderzocht.

Nijlgans

De Nijlgans is ook zo'n vreemde gast. Het eerste deel van z'n naam geeft zijn gebied van herkomst/voorkomen aan: langs de Nijl. Het tweede deel is wat misleidend: de Nijlgans is eigenlijk geen gans, maar meer verwant aan de bergeend. Onbekend maakt onbemind. Zo ook met de Nijlgans. Zo'n twintig jaar geleden stond ik voor het eerst oog in oog met deze watervogel: Vreemde ogen, inderdaad! Grote bruine vlekken rondom z'n kijkers zorgden voor een hele bijzondere gewaarwording: bijna eng! Ik had geen idee wat ik zag. Maar nu is deze vreemde vogel hier inmiddels helemaal

thuis. In vlucht, meestal paarsgewijs, zie je de prachtige zwart/wit getekende vleugels. Ze vermenigvuldigen zich zeer succesvol (2015: 12.000 broedgevallen), niet in de laatste plaats dankzij de fanatieke verdediging tegen predatoren en soortgenoten. Dat ze soms een beetje overdrijven kun je hier lezen:

<https://www.sovon.nl/nl/actueel/nieuws/nijlgans-de-aanval>

Ook de Nijlgans vormt geen bedreiging voor andere ganzen. Wel hebben ze de rare gewoonte om soms in bomen te nestelen. Ze kraken daarbij wel eens een havik- of kraaiennest. Tja...

Grote Canadese Gans

De Grote Canadese Gans, waarschijnlijk ook ooit ontsnapt uit volières en parken, broedt sinds 1975 in Nederland. Zijn statige verschijning maakt hem een graag geziene gast. Het lijkt hem hier te bevalen en hij is bereid tot integratie: de soort kruist nogal eens met Brandganzen, die hier wél op eigen gelegenheid zijn gekomen en sinds 1986 in Nederland broeden. Daardoor zijn er allerlei mengvormen te vinden. In 2012 bedroeg het aantal broedgevallen zo'n 7300.

Dus welkom? Wat mij betreft wel!

Bronnen: www.sovon.nl,
www.vogelbescherming.nl

Foto's: Vogeldagboek.nl, Adri de Groot

De meeste tuinen van ons staan vol met exoten. De tuinplanten die je koopt of krijgt zijn vaak soorten die van elders uit de wereld komen. Veel soorten uit Noord-Amerika, Mid-den Europa of Centraal Azië bijvoorbeeld. Een bijzondere categorie zijn de stinzeplanten.

Veel van deze – door ons vaak gekoesterde voorjaarsbloeiers – zijn niet inheems. Maar vaak ligt hun natuurlijk areaal net buiten onze grenzen zoals de holwortel en de winteraconiet.

Stinzeblomkes

Het woord stinzeplanten komt van het woord Friese woord stins – stenen huis. Bij de Schierstins in Veenwouden groeiden bijzonder planten die door dorpsbewoners ‘stinzeblomkes’ werden genoemd. Een van die soorten was het Haarlems klokkenspel (*Saxifraga granulata* 'Plena'), een gevuld-

bloemige variatie van de knolsteenbreek die in Zuid-Limburg voorkomt. Het woord stinzeplant raakte in de loop van de vorige eeuw ingeburgerd als typering voor de verwilderde voorjaarsbloeiers die je op landgoederen aantreft in Friesland, Groningen, Utrecht of elders. Ook in Drenthe zijn er plekken met veel stinzeplanten zoals bij Havezate Mensinge in Roden of Dickninge bij de Wijk.

Dickninge is vooral bekend van de holwortel (*Corydalis cava*). Deze soort komt van oorsprong voor in kalkrijke loofbossen in het midden en oosten van Europa. Het natuurlijk verspreidingsgebied stopt net over de grens. Je vindt holwortel al bij Bentheim in Duitsland. Een nauw verwante soort – die je ook op Dickninge vindt – is de wat kleinere vingerhelmbloem die je bijna altijd in hetzelfde gebied voorkomt. De soort wordt ook wel ‘vogeltje-op-het-krukje’ of voorjaars-

helmbloem genoemd. Een derde soort – die je bij Dickninge massaal kunt vinden – is daslook (*Allium ursinum*). Deze uiachtige plant is wel inheems en groeit van nature in een eiken-haagbeukenbos.

Tuinbazen

Veel stinzenplanten groeien van nature in een bosachtige omgeving met een kalkrijke en humusrijke bodem. De groeiomstandigheden op veel landgoederen voldoen aan de eisen van de stinzenplanten. Vaak zijn het oudere bosachtige omgevingen. En de tuinbazen hebben in het verleden in opdracht van de landgoedeigenaar er alles aan gedaan om die grond vruchtbaar te maken. Ze brachten kruiwagens vol met mest, soms ook kalk aan. En dat is precies wat die stinzeplanten nodig hebben.

Bostulp

De introductie van stinzenplanten kreeg een grote impuls toen aan het einde van de 18e eeuw de Engelse landschapsstijl mode werd. Die stijl, die een tegenhanger was van de strakke formele Franse tuinstijl – zoals je die in de tuin van Versailles nog ziet – werd gekenmerkt door slingerende paadje, romantische prielen, semi-natuurlijke begroeiing, zichtlijnen.

Om de houtige begroeiing op te fleuren werden bijzondere bosplanten van elders geïntroduceerd die we nu als stinzeplanten kennen: sneeuwkllokje, lenteklokje, boerencrocus, bostulp, het Haarlems klokkenspel, holwor-

tel, maagdenpalm, Italiaanse aronskelk, herfsttijlloos, knikkende vogelmelk en oosterse anemoon bijvoorbeeld. Daarnaast vind je er ook veel planten die inheems zijn, maar kenmerkend voor een wat rijker loofbos zoals bosanemoon, speenkruid, zevenblad, gewone vogelmelk en gewoon nagelkruid.

Die exotische soorten zijn geen invasieve soorten. Zonder hulp van de tuinbazen van vroeger of betrokken beheerders kunnen de meeste exotische stinzeplanten zich op den duur niet handhaven. Een paar soorten kunnen voor een probleem zorgen.

Bodemleven

Op een enkele soort na zoals de sneeuwbes (*Symphoricarpos albus*) die je vaak in stinze-milieus aantreft, kan zich vrij makkelijk verspreiden. De soort – die wel de stinzepest wordt genoemd – kan zelfs inheemse struiken of kruiden verdringen. En de bonte vorm van de gele dovenetel (*Lamium galeobdolon* 'Florentinum') is een soort die je op veel plaatsen in het bos vindt waar mensen hun tuinafval gedumpt hebben. Gek genoeg is de niet bonte vorm een bosplant die zich minder makkelijk verspreidt. Deze soort groeit van nature in bossen waar je ook andere Europese stinzeplanten vindt.

Wil je stinzeplanten koesteren, dan moet je wel wat tuinieren. Ten eerste moet je zorgen dat er voldoende voedingsstoffen zijn. Zeker op onze wat zure en schrale zandgronden is het nodig dat je de bodem blijft voeden met compost en kalk. Omdat de meeste stinzeplanten samenleven met mycorrhizaschimmels, moet je de grond verder zoveel mogelijk met rust laten. Een goed ontwikkeld bodemleven is voor deze planten essentieel. En vaak is het wel nodig wat te sturen in de begroeiing. Wat te veel woekerende planten moet je indammen, denk aan zevenblad, de bonte dovenetel en de sneeuwbes.

Jan Nijman

*Natuurwerkdag Hoekenbrink,
2 november 2019*